

OPPONENSI BÍRÁLAT

Szatmári Réka

Budagyöngye című mesterunkájáról (Építőművészet MA)

Kezdjük a konklúzióval: Szatmári Réka mestermunkáját elfogadásra, annak eredményeit pedig a szakma és a szélesebb közönség figyelmébe ajánlom!

Réka diplomamunkája nem egyszerűen időszerű témát vizsgál, hanem a hazai kontextusban az elsők között foglalkozik a fizikai térben zajló kiskereskedelmi forgalom zsugorodásának, illetve az épített üzletek és üzletházak részben ebből adódó - nálunk egyelőre szórványos - válságtüneteinek építészeti következményeivel. Ez az általános tendencia már évtizede sokrétű témája a centrumországok urbanisztikai és városépítészeti diskurzusainak. A hozzá kapcsolódó, jövőre vonatkozó spekulációkban pedig gyakran jelenik meg kulcsmotívumként a "pláza", mint paradigmikus, korszakalkotó épülettípus alkonyának prognózisa vagy metamorfózisának kritikai elképzelése. Ehhez a közös gondolkodáshoz csatlakozik Réka a Budagyöngye Üzletközpont esetének alapos tanulmányozásával. A helyszín és a helyzet alapos feltérképezése nyomán a diplomázó a diszkrét, komótosan hanyatló pasaréti minipláza kontrollált, tervezett evolúciójának elképzelését választja a teljes felszámolás vagy valamilyen autonóm kisajátítás romantikus gesztusa helyett. Ez utóbbi döntés meghatározza az egész diplomamunka reformista, kritikusan realista karakterét, ami ebben az esetben egyértelműen erősíti a végeredményt.

A projekt úgy vázolja fel a Budagyöngye fennálló intézményi és építészeti organizmusának megújítását, hogy javaslatát a már egyébként is zajló társadalmi és gazdasági folyamatokra alapozza, a status quo megváltoztatásának mikéntjét pedig az általuk informált felhasználói igényekből és üzemeltetői ambíciókból vezeti le. Hitelesíti az összképet, hogy a diplomázó személyes beszélgetések formájában ez utóbbiak minél közvetlenebb feltérképezésére törekedett. Az előzetes vizsgálódás közvetlensége így lehetővé tette, hogy a Budagyöngyét nap mint nap működtető dolgozók és a tereket használó közönség észrevételeit és elképzeléseit becsatornázza az elemzés és tervezés egy diplomamunka esetén egyébként meglehetősen magányos folyamatába.

Az elmúlt években számos diplomaterv tett markáns állításokat a zsákutcás kommersz városfejlesztési rutint és kudarcos módszertanokat elvetve és egy radikálisan más közösségi építőtevékenység elképzelését megcélozva, amely általánosságban a sokértelmű és konkrét társadalmi hasznot helyezné előtérbe az egyértelmű és absztrakt profitkényszer helyett. Az ilyen - a közös politikai és építészeti képzelőerőnket fejlesztő - tervek többsége a konkrét térbeli alkotások háttérében és azok elképzelt megvalósulásának alapjaként vagy valamilyen rendszerszintű társadalmi és politikai gazdaságtani változást vagy legalább részleges negációt, kivonulást feltételezett. A vezérfonal tehát egyfajta általános, romantikus hangvétellű, kevésbé reflektált, de rokonszenves és komoly kapitalizmus-kritika mentén gombolyodott. Az eltérő koncepciókat jellemzően vagy valamilyen új, kevésbé paternalista, társadalmasított jóléti fordulat igénye, vagy egy meghatározott közösség legalább részleges gazdasági, politikai, kulturális, technológiai és térbeli autonómiájának lehetősége hozta közös nevezőre.

Réka diplomamunkájának érdekessége, hogy azonos célkitűzések mellett - a Budagyöngye mint urbanisztikai súlypont társadalmi hasznosságának, közösségi jelentőségének növelése - a fentiekől eltérő stratégiát választ. A negáció, a kivonulás, a teljes el- vagy kisajátítás helyett inkább a kortárs kapitalizmus által hajtott ciklikus urbanizációs folyamat kreatív rombolásának következményeit használja fel és kísérli meg a bomlás termékeit a társadalom számára előnyösen újrahasznosítani. A tervezést megalapozó történeti áttekintés jól mutatja, hogy az áruterelő társadalom által létrehozott kereskedelmi épülettípusok hogyan kannibalizálják (hogy a Nancy Fraser nyomán most egyébként is divatos metaforát használjam) egyre gyorsuló emésztési ciklusokban saját tipológiai elődeiket. Például a Benjamin megörökítette árkádokat és kereskedelmi galériákat az áruházak, az áruházakat a plázák, a plázákat pedig egyfelől a mindinkább a képükre alakított, kommercializált és kilúgozott városi zónák, másfelől a vidámparkok, szállodák illetve egyéb szolgáltató és szórakoztató elemek beolvasztásával mutálódó hiperplázák és végül - ahogyan azt Réka is kiemeli - a fogyasztás kialakult térbeli szerkezetét az utóbbi időben hogyan kérdőjelezi meg a kereskedelem exponenciálisan növekvő virtualizációja. Míg a piacok és bazárok a rengeteg változat és módosulás ellenére is évszázadokig tartották és tartják építészeti konzisztenciájukat, a Budagyöngyéhez hasonló - nálunk első generációs - üzletközpontok mindössze 30 év alatt avultak el működési és műszaki értelemben is.

A mestermunka erőssége, hogy erre a rövidnek bizonyult életciklusra, (talán tervezett) fokozatos selejteződésre lehetőségként tekint. A kiskereskedelmi tevékenység visszaszorulása nyomán fokozatosan felszabaduló és a mostani működési modellben fölöslegként jelentkező terek egy részét kontrollált közösségi használatra bocsátja, az átjáróházzá alakuló átrium pedig potenciálisan fedett köztérre alakulhat. A beavatkozás erőteljes és városépítészetileg legsikerültebb gesztusa a földszint árkadosítása és átlós irányú átjárhatóvá tétele, ami feloldja az üzletközpont hermetikus zártságát és a megközelítés erőltetett axialitását. Az átjárhatóság és a körbefutó íves árkádsor végre többirányú, rétegzett és diffúz kapcsolatot teremt a klausztrófob belvilág és a környező villanegyed utcahálózata között. Fontos szempont, hogy a nyitás térszervezési mozzanata és ennek homlokzatképzésben megjelenő építészeti reprezentációja sikeresen szünteti meg a pláza szoliter, szuburbán jellegét, mérsékeli az épület képének - Rebeka által is kiemelt - vizuális túlterheltségét (reklámok, silány burkolatok, tükröződő függönyfalak stb.), csökkenti a "dekorált hangár" dezorientáló felszínességét. A tervben megjelenő térbeli és vizuális porozitás nyitottabb, klasszikusan városias, publikus jelleget ad a most harsány, de elszigetelt épületnek. A ház építészeti átformálásának komplementer kulcseleme a főbejárat előtti szabadtéri parkoló megszüntetése és a ligetesített tér létrehozása, amely tájépítészeti kiképzésével tükrözi a szivacsossá tett alaprajzi elrendezést.

Az alaprajz lazítása, a központi átrium bővítése és felszabadítása nagyvonalúbbá teszi a teret, a központi légtérhez kapcsolódó térszabattal összetett és nyitott térszekvenciát alkot, erősíti a publikus jelleget. Ebben a nyitott szerkezetben megmarad az üzletközpontokra jellemző funkcionális rugalmasság, az integratív központi légtér körül könnyen elképzelhető a különböző rendeltetési egységek későbbi vándorlása, fluktuációja. A végül ábrázolt használati diagramot szemlélve, a programban és az építészeti formálásban is célként hangsúlyozott városközponti jelleg és szerep kapcsán ugyanakkor érdemes megfontolni, hogy a gazdag gasztronómiai, rekreációs, kulturális és kereskedelmi kínálat mellett milyen, a környék lakosságát szolgáló univerzális közszolgáltatások megjelenése képzelhető el a komplexumban (még akkor is, ha a hagyományos oktatási és egészségügyi ellátórendszer tekintetében nyilván a város egyik legjobban ellátott pontjáról beszélünk). Azt is érdemes tisztázni, hogy a közösségi terek üzemeltetését hogyan képzeljük el, milyen szervezetek és milyen kompetenciával gondoskodnak ezekről a terekről, kik és milyen ritmusban programozzák majd az elképzelt

hibrid térstruktúra életét. A terv tulajdonképpen visszavezeti a tipológiát annak elfeledett prototípusához, amennyiben a bevásárlóközpontot fedett, koncentrált, egy városnegyed közéletét katalizáló alközpontként képzei újra. Az építészeti modellt ugyanis eredeti formájában a „Vörös Bécsből” 1938-ban az Egyesült Államokba emigráló meggyőződéses szocialista Victor Gruen építész dolgozta ki, aki a formátlan és hangsúlytalan, minden városiasságot nélkülöző új szuburbiák részben köztulajdonú modern agoráiként képzelte el a központokat.

Az urbanisztikai analízis kiváló és kellően részletes, a diplomamunka keretei között hitelesen megalapozza az épület léptékében meghozott tervezési döntéseket. A tervből viszont éppen a hipotézis és a térbeli javaslat ereje miatt hiányolható a mélyebb épületszerkezeti és műszaki kifejtés, a terek materiális minőségének és ökológiai működésének, a homlokzatképzés anyagszerűségének további, kiérleltebb részletezése. Tovább erősítette volna a projekt meggyőző erejét, ha a program néhány kulcseleméről - mint például a lakosságot szolgáló közösségi nappali, vagy a tolófalas többfunkciós tér – részletesebb és átgondoltabb belsőépítészeti tervek készülnek.

A látványtervek érzékletesen és a kommersz vizuális kliséket elkerülve mutatják be az épület elképzelt hétköznapjainak atmoszféráját. A térhasználat illusztrációja meggyőző, bár a városi kontextus reprezentációja társadalmi és építészeti értelemben is kissé redundáns (ennek ellenére a képek némelyike önmagában is nagyszerű kompozíció). A modell anyagszerűsége és minősége ugyanakkor jelentős mértékben kompenzálja a fenti hiányosságokat.

Szalmári Réka diplomamunkája összességében figyelemre méltó hozzájárulás a Budapest jövőjéről való közös gondolkodáshoz. A szellemes témaválasztás és a következetesen fenntartott kritikai realista megközelítés egy olyan épülettípus újraértelmezését tették lehetővé, amelyre ugyan hatással vannak a fentebb említett rendszerszintű folyamatok, mégis más városokkal összehasonlítva sajátos szerepet tölt be a főváros urbanisztikai struktúrájában. A bevásárlóközpontok szigetvilága nálunk két évtized alatt radikálisan átírta nem csak a terjeszkedő periféria szerkezetét, de a város belső területeinek hagyományos urbanitását is. Ennek megfelelően akármit is gondoljunk róluk, nem csak a város szerkezetének, de a társadalom várostudatának – és városeszményeinek – alakítóivá és meghatározó részévé váltak, és ez a helyspecifikus, kiemelt szerepük valószínűleg ellenállóbbá teszi őket a hanyatlásukat ösztönző tendenciákkal szemben is. Ugyanakkor éppen ez a stabil, ráadásul hálózatos pozíció teheti alkalmassá őket - mint intézményeket és térstruktúrákat - az urbanisztikai kísérletezésre. Réka munkája ügyesen egy kisméretű, privilegizált szociokulturális környezetben működő és számos újgenerációs attrakciót nélkülöző, lokális jelentőségű „plázával” indítja ezt a kísérletezést, ahol az avulás nyilvánvalósága hitelesíti az átalakulás szükségességét. De az itt felvázolt jövőkép változatai és az elképzelt használati modellek a megfelelő pillanatban könnyen továbbfejleszthetőek és felskálázhatóak a nagyobb komplexumok átértelmezéséhez, metamorfózisához is, annak elkerülése érdekében, hogy az urbanizáció neoliberais korszakának ezen kolosszusai hasznavehetetlen romokká váljanak a városi tájban.

Kérdések:

Az, hogy a Budagyöngye Üzletközpont a város egyik privilegizált, magas társadalmi státuszú és vásárlóerejű részén van, ön szerint könnyítené vagy nehezítené a tervben vázolt átalakulás megvalósítását?

Hogyan viszonyul az épület kollázsszerű építészeti kiképzéséhez? Milyen dilemmára utal ezzel kapcsolatban a prezentációban csak felvillantott a „posztmodern kérdés” felirattal? Az épület jelenlegi tulajdonosai hogyan viszonyulnának a tervben vázolt vízióhoz?